

НАЦІОНАЛЬНИЙ ФОНД ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНИ

ЗАТВЕРДЖЕНО

Рішенням Наукового комітету
Національної ради України з питань
розвитку науки і технологій
«05» квітня 2024 р.
Протокол № 3

ЗАГАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОГО ФОНДУ ДОСЛІДЖЕНЬ УКРАЇНИ НА 2024-2027 РОКИ

Загальна стратегія роботи Національного фонду досліджень України на 2024-2027 роки

1. Загальна частина

Поняття Стратегії діяльності НФДУ

Загальна стратегія роботи (далі – Стратегія) Національного Фонду досліджень України (далі – Фонд) описує напрями та шляхи розвитку Фонду у 2024-2027 роках і стосується місії, візії, принципів та засад його діяльності, системи взаємин всередині Фонду, позиції Фонду в науковій сфері України та світу, а також ризиків та викликів, пов'язаних із реалізацією Фондом окреслених у Стратегії завдань.

Стратегія Фонду є дорожньою картою щодо розвитку і підтримки передових наукових досліджень в Україні, піднесення вітчизняної науки до світового рівня як за науковими результатами, так і за способом адміністрування наукових досліджень.

Розробка Стратегії за часом збіглася з повномасштабним вторгненням РФ в Україну, що поставило українське суспільство загалом та українську дослідницьку спільноту зокрема перед низкою серйозних нових викликів. У ці надважкі часи Фонд переконався у правильності свого сприйняття науки як сильного й необхідного компоненту розбудови незалежної України зі сталою і конкурентоспроможною економікою та суспільством, яке розвивається. Широке залучення передових наукових технологій є запорукою успішного вирішення найскладніших питань сучасності, пов'язаних, в тому числі, із загальними глобальними викликами, такими як зміна клімату, загрози пандемій, війн, перехід до цифрових технологій та використання штучного інтелекту. Наука уможливлює розв'язання й інших проблем динамічних суспільств. Відтак, зростає й необхідність фінансової та адміністративної підтримки науково-дослідницьких інноваційних структур.

Що було враховано при розробці Стратегії

При розробці даної стратегії були враховані виклики, що постали перед Фондом впродовж його діяльності у 2018-2023 роках, зокрема ті, які пов'язані з пандемією COVID-19 та із введенням воєнного стану. Ці виклики зумовлюють необхідність зміни пріоритетів фінансування української науки та вимагають впровадження нових форматів її інтеграції до міжнародного наукового простору, що продиктовано потребою підвищення конкурентоздатності наявних та новостворених наукових колективів, здатних генерувати в Україні наукові результати міжнародного рівня і впроваджувати інноваційні напрями розвитку та використовувати досягнення світової науки в нашій країні.

Життєво важливою є роль науки у вирішенні суспільних і глобальних проблем, таких як: стале економічне зростання, освіта та охорона здоров'я, безпека населення чи захист навколишнього середовища, як справедливо зазначено в Порядку денному сталого розвитку ООН до 2030 року. Водночас,

недовіра до науки і технологій зростає серед верств населення в суспільствах з недостатнім рівнем її сприйняття, що частково засвідчила кампанія вакцинації під час пандемії COVID-19.

На чому базується Стратегія

Стратегія діяльності Фонду окреслена засадами Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Положенням про Національний фонд досліджень України», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2018 р. № 528 (зі змінами); окремими положеннями Постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 776 «Про затвердження Порядку надання грантової підтримки наукової і науково-технічної діяльності за рахунок коштів державного бюджету» та іншими нормативно-правовими актами.

Стратегія діяльності Фонду сприяє виконанню Плану відновлення України та враховує тематику включених до нього національних програм.

Чим викликана необхідність розробки нової Стратегії

Необхідність розробки цієї Стратегії зумовлена появою нових соціальних викликів для української науки, пов'язаних з: 1) розпорошенням та втратами її потенціалу у зв'язку із війною; 2) потребою переосмислення та використання досвіду роботи Фонду, що був напрацьований у 2018-2023 роках; 3) мультидисциплінарністю та складністю завдань, які стоять перед Фондом і Україною. Коло цих завдань включає, але не обмежується, необхідність побудови ефективної системи відбору експертів, впровадження гнучких законодавчих змін у сфері регулювання науки, здобуття українськими науковими спільнотами національного та міжнародного визнання, сприяння національній реформі у сфері відкритої науки для модернізації системи науки та її євроінтеграції, впровадження існуючих передових підходів та розроблення рекомендацій і механізмів для реформування оцінювання наукової діяльності у процесі рецензування наукових проєктів тощо.

Фонд усвідомлює, що продовження застарілих неефективних практик організації та фінансування наукових досліджень, заснованих на патерналістській філософії, створює критичні ризики для розвитку людського ресурсу та інноваційних технологій в Україні. В умовах поточної чи майбутньої зовнішньої агресії це може поставити під загрозу саме існування Української держави чи призвести до часткової втрати її незалежності.

2. Переваги, виклики та ризики діяльності Фонду

Перевагами діяльності Фонду є:

- надання фінансування науковим (дослідницьким) групам та окремим вченим на конкурсних засадах незалежно від інституційного фінансування установ, де вони працюють;
- надання фінансування, яке відповідає потребам проєкту, задовольняє запити його виконавців та дозволяє забезпечити необхідні матеріально-технічні умови науковим спільнотам для реалізації дослідницьких завдань;

- створення прозорих механізмів належного незалежного стимулювання наукових колективів, окремих вчених і науки в цілому;
- незалежність у сфері реалізації державної політики з наукової та науково-технічної діяльності у межах визначених пріоритетів фінансування науки;
- наявність правових умов та механізмів для залучення альтернативних джерел фінансування наукових проєктів;
- підвищення рівня обізнаності наукової спільноти щодо управління грантовими проєктами та можливостей залучення грантового фінансування;
- можливості, які надає Фонд вченим України щодо інтеграції національної науки до світового дослідницького простору.

Виклики діяльності Фонду пов'язані з:

- російською агресією та військовим станом, який ускладнює діяльність Фонду, наукових інституцій, спільнот та окремих дослідників;
- непередбачуваністю обсягів державного фінансування; складністю та тривалістю напрацювання компромісних та ефективних процедур, браком досвіду фахівців, залучених до формування політик та практик діяльності Фонду;
- багатозадачністю, складністю напрацювання нормативної бази з урахуванням запитів наукової спільноти та ситуації *de facto* в українській науці, узгодження цієї бази із запитами суспільства та чинним законодавством, необхідністю аналізу дій та їх вдосконалення – і все це в умовах реального часу та активної діяльності;
- недосконалістю нормативно-правового регулювання;
- недостатнім рівнем грантової культури в науковому середовищі України;
- необхідністю постійного професійного зростання працівників дирекції Фонду, зокрема, в умовах відсутності відповідних спеціалізованих освітніх програм з адміністрування науки та постійною еволюцією підходів до адміністрування грантової діяльності в Україні та світі;
- необхідністю диверсифікації джерел фінансування;
- спробами зовнішнього втручання у незалежну статутну діяльність Фонду;
- відсутністю міжвідомчої узгодженості фінансового забезпечення наукових проєктів, що може призводити до їх подвійного фінансування;
- відсутністю міжгалузевої комунікації та єдиного бачення розвитку науки в Україні
- статусом наукової ради Фонду як колегіального органу, який працює на громадських засадах, що може відбиватися на ефективності його роботи.

Ризики діяльності Фонду зумовлені:

- непрогнозованістю ситуації в країні та перешкодами у здійсненні наукової діяльності, спричиненими умовами воєнного стану (ризик секвестру бюджету, перебої в роботі інфраструктури, руйнація лабораторій та обладнання, мобілізація авторів проєктів до лав ЗСУ, вимушена міграція вчених в межах України та за кордон тощо);

- ризиком обмеження фінансування під час повоєнної відбудови, інфляцією, що зростає;
- недостатньою кількістю кваліфікованих експертів;
- технічною недосконалістю електронної інформаційної системи Фонду;
- недостатнім рівнем культури наукової діяльності (зокрема, в частині дотримання принципів академічної доброчесності) в Україні, що ускладнює процедури та критерії відбору експертів та членів комісій конкурсів, знижує якість оцінювання проєктів;
- зниженням інтелектуального потенціалу через міграцію вчених за межі України, їх загибель на фронті та зумовленою цим проблемою відновлення та забезпечення тяглості наукових практик;
- труднощами залучення та підтримки молодих науковців;
- критичним станом дослідницької матеріальної бази в Україні.

3. Місія, візія, цінності Фонду

МІСІЯ *(або для чого ми взагалі працюємо в кінцевому підсумку)*

Діяльність Фонду спрямована на підтримку і розвиток дієвої, сталої, продуктивної та динамічної наукової **спільноти** в Україні, здатної генерувати нове актуальне знання у відповідь на потреби сучасного українського суспільства і держави. Свою місію Фонд бачить також у створенні в Україні сприятливого середовища й привабливих умов для роботи українських та іноземних науковців.

Фонд покликаний сприяти всебічній інтеграції української дослідницької спільноти до світового наукового простору за рахунок підвищення її конкурентоздатності й посилення співпраці з іноземними дослідницькими мережами і середовищами в інтересах України.

Для досягнення цієї мети Фонд здійснює, шляхом проведення відкритих конкурсів, безпосередню фінансову та інформаційну підтримку передових та інноваційних проєктів наукових досліджень і розробок українських вчених у всіх галузях знань, а також підтримку міждисциплінарних проєктів, які є перспективними точками зростання та пропонують рішення актуальних завдань сучасного українського суспільства та науки.

ВІЗІЯ/БАЧЕННЯ *(як ми собі бачимо напрямок і спосіб руху)*

Фонд бачить своє завдання в підвищенні суспільного престижу й ефективності наукової праці, яка має служити загальному благу, завдяки послідовному забезпеченню високої якості результатів наукових досліджень та розробок в Україні, в покращенні умов фінансування прикладних та фундаментальних досліджень і в заохоченні їх практично-прикладної спрямованості як суспільно корисного сервісу.

Фонд стимулює наукову мобільність й співпрацю на засадах партнерства між ним та іншими грантонадавачами, між грантонадавачами і грантоотримувачами, окремими науковими колективами та установами як

підставу для наукового, суспільного й особистісного розвитку на протидію еміграційним ризикам.

Фонд працює з дотриманням норм наукової етики у напрямі вдосконалення системи оцінювання результатів досліджень і наукових досягнень науковців, дослідницьких колективів та інституцій із залученням міжнародних експертів, протидіє будь-яким проявам недоброчесності, непрофесійності чи невідповідності вимогам, що висуваються до експертів Фонду й до результатів наукових досліджень та розробок, напрацьовує ефективні методи, які дозволяють найбільш адекватно, незалежно та повно визначити внесок вчених у науковий поступ та об'єктивно оцінити їх позиціонування у відповідній галузі знань.

Фонд бачить шлях до подолання неефективного управління наукою у докорінній зміні принципів її фінансування, а саме у спрямуванні значних коштів державного бюджету на підтримку наукових осередків, колективів вчених та окремих науковців для безпосереднього фінансування проєктів на засадах чесної конкуренції та формуванні соціально активної наукової спільноти як важливого гравця на політичній, суспільній та економічній арені країни.

Фонд відходить від практик пасивно-споживацького ставлення наукових структур до державного бюджету як основного і єдиного джерела фінансування досліджень і розробок, заохочуючи натомість диверсифікацію джерел потенційних ресурсів, пошук альтернативних донорів, в тому числі міжнародних, та створення сталих і самодостатніх наукових колективів, здатних генерувати цінний для суспільства науковий продукт.

У своїй діяльності Фонд прагне виробити збалансовану систему розподілу фінансування, що враховує потребу розвитку різних наукових напрямів, прагне спростити адміністрування проєктів та взаємодію між грантодавачем та грантоотримувачами.

Фонд розглядає українську наукову спільноту як невід'ємну частину світового наукового середовища та сприяє формуванню, розвитку і зміцненню транснаціональних дослідницьких мереж та наукових обмінів, а також репрезентує цю спільноту та діє в її інтересах у міжнародних донорських структурах.

ЦІННОСТІ

Ціннісними засадами діяльності Фонду є:

незалежність – Фонд забезпечує незалежність, кваліфікованість і об'єктивність розгляду та експертизи проєктів, поданих на конкурси, протидіє спробам стороннього втручання чи впливу на діяльність та рішення Фонду;

відповідальність – Фонд діє виключно у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України, є надійним партнером науковців та забезпечує ефективне адміністрування своїх відносин з окремими вченими та науковими установами; виконує свої зобов'язання коректно й етично,

належно обґрунтовує свої рішення, гарантує дотримання авторських та суміжних прав;

справедливість – Фонд створює рівні умови для усіх учасників конкурсів, протидіє дискримінації за будь-якою ознакою, забезпечує чесну конкуренцію, запобігає конфлікту інтересів та неухильно дотримується принципів академічної доброчесності;

прозорість – Фонд забезпечує відповідальне, доцільне, ефективне та прозоре використання коштів, регулярно інформує наукову спільноту про свою діяльність, заохочує рух науки у напрямку відкритого доступу до її суспільно важливих результатів;

якість – у своїй роботі Фонд дотримується стандартів та процедур, які забезпечують контроль і оцінку якості реалізації будь-яких аспектів його діяльності: розробляє політику та цілі у сфері якості, проводить планування якості, управління якістю, забезпечення якості та покращення якості своєї діяльності.

4. Загальна стратегічна мета діяльності Фонду та стратегічні цілі

Особливості воєнного часу та повоєнної відбудови вимагають від Фонду всебічного сприяння якнайшвидшому перетворенню України на висококонкурентну країну через створення можливостей розвитку як людського капіталу, так і технологій. Досягнення цього є стратегічною метою Фонду. Рух у бік її досягнення не є можливим без докорінного реформування принципів організації роботи наукових колективів та окремих вчених, а також системи фінансування наукових досліджень. Згідно зі ст. 49 ч. 1 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», метою діяльності Національного фонду досліджень України є грантове фінансування проєктів. Фонд є одним із основних реалізаторів практик реформування наукової сфери України. При втіленні програм грантової підтримки, при організації власної роботи, а також при здійсненні інших видів діяльності, визначених чинним законодавством України, Фонд зосереджується на досягненні таких стратегічних цілей:

Стратегічна ціль 1:

Формування сталих, дієвих та ефективних національних наукових спільнот.

Стратегічна ціль 2:

Інтеграція української науки до світового дослідницького простору.

Стратегічна ціль 3:

Ефективна взаємодія між провідниками наукової та інноваційної діяльності з акцентом на питаннях національної безпеки та обороноздатності і покрокового відновлення України.

Стратегічна ціль 4:

Поширення наукових знань в українському суспільстві та формування гідного соціального статусу вченого.

Стратегічна ціль 5:

Подальша інституційна розбудова Фонду та вдосконалення його нормативно-правової бази.

5. Операційні цілі, завдання, очікувані результати діяльності Фонду

Досягнення стратегічних цілей можливе через постановку та здійснення відповідних операційних цілей. Окреслення та подальша реалізація операційних цілей базується на механізмах діяльності Фонду, передбачених ст. 49, 50 та 51 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Стратегічна ціль 1: «Формування сталих, дієвих та ефективних національних наукових спільнот», – передбачає досягнення наступних операційних цілей:

1.1. Щорічне грантове фінансування колективних проєктів фундаментальних і прикладних досліджень та розробок із відкритою тематикою.

1.2. Підтримка розвитку наукової інфраструктури та передових дослідницьких колективів і центрів як осередків росту української науки, підтримка формування і розвитку наукових шкіл, наукової спадкоємності, трансляції наукової традиції через співпрацю досвідчених і молодих вчених, наукове менторство.

1.3. Грантове фінансування індивідуальних наукових проєктів.

1.4. Грантове фінансування наукових проєктів молодих учених.

Стратегічна ціль 2: «Інтеграція української науки до світового дослідницького простору», – для своєї реалізації вимагатиме досягнення таких операційних цілей:

2.1. Стимулювання циркуляції та академічної мобільності висококваліфікованих наукових кадрів як противага їхньому відтоку.

2.2. Організація дво- та багатосторонніх конкурсів / ініціатив спільно із закордонними партнерами та донорами.

2.3. Сприяння участі українських науковців у грантових програмах, що фінансуються міжнародною науковою спільнотою.

2.4. Підтримка проведення міжнародних конференцій, шкіл, семінарів та участі в них українських науковців, аспірантів і студентів.

Стратегічна ціль 3: «Ефективна взаємодія між провідниками наукової та інноваційної діяльності з акцентом на питаннях національної безпеки та обороноздатності і покрокового відновлення України», – вимагатиме здійснення таких кроків:

3.1. Налагодження ефективного механізму комунікації між науковою спільнотою та представниками військово-промислового комплексу, а також іншими розробниками, виробниками та замовниками продукції, що має значення для оборони та безпеки.

3.2. Грантове фінансування прикладних проєктів, спрямованих, зокрема, на вирішення оборонних завдань технологічного характеру.

3.3. Грантове фінансування проєктів, спрямованих на розробку заходів з інформаційної безпеки, утвердження історичної справедливості та деколонізації знання.

3.4. Сприяння трансферу знань та комерціалізації результатів наукових досліджень.

Стратегічна ціль 4: «Поширення наукових знань в українському суспільстві та підвищення престижу наукової діяльності», – передбачає, зокрема, досягнення таких операційних цілей:

4.1. Популяризація серед широкого загалу та органів влади наукових знань та результатів досліджень та розробок, отриманих українськими науковцями.

4.2. Залучення студентської молоді до наукової діяльності в рамках наукових проєктів.

4.3. Реалізація заходів з навчання експертів та з підготовки грантових заявок.

4.4. Забезпечення належного фінансування наукової праці.

4.5. Грантове фінансування проєктів з популяризації науки за умови внесення відповідних змін до законодавства.

Стратегічна ціль 5: Інституційна розбудова та вдосконалення нормативно-правової бази діяльності Фонду, – потребує для свого досягнення окреслених нижче операційних цілей:

5.1. Підвищення ефективності управлінських процесів у Фонді, приведення кількісного та якісного складу працівників дирекції у відповідність із робочими завданнями, підвищення професійних компетенцій та вдосконалення навичок працівників дирекції Фонду.

5.2. Системна взаємодія із органами влади задля вдосконалення нормативно-правової бази України з метою досягнення максимально ефективної діяльності Фонду.

5.3. Удосконалення системи вимог до експертів та відповідне впорядкування електронної бази Фонду, поліпшення експертних процедур.

5.4. Удосконалення системи адміністрування конкурсів та проєктів, а також технічного забезпечення роботи Фонду (АС «Конкурс проєктів НФДУ», база даних експертів, база даних проєктів, які фінансувалися та фінансуються Фондом) та впровадження електронного документообігу.

5.5. Підвищення ефективності проведення процедур звітності за проєктами, розробка надійних критеріїв оцінювання наявності та якості наукового продукту.

5.6. Націленість на перехід до фінансування на регулярній, сталій та прогнозованій основі конкурсів, що мають на меті всебічний розвиток різних наукових галузей.

Стратегія є ключовим та всебічним документом, який визначає напрями і шляхи розвитку Фонду у середньостроковій перспективі. Однак, зважаючи на окреслені в документі ризики та виклики, пов'язані із реалізацією визначених Стратегією завдань, вона може зазнавати корекції в середині терміну її дії.